

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI **MEHDİLİK** SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

Editörler

Doç. Dr. Mehmet TIRAŞCI

Doç. Dr. Hasan ÖZALP

Ar. Gör. Maruf ÇAKIR

SİVAS/2018

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ISBN
978-605-4561-57-5

Editörler
Doç. Dr. Mehmet TIRAŞCI
Doç. Dr. Hasan ÖZALP
Ar. Gör. Maruf ÇAKIR

Baskı
Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası

Kapak
C.Ü. Rektörlük Matbaa

İç Düzen
Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası

Dağıtım
Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Sivas/2018

MEHDİLİK DÜŞÜNCE Sİ BAĞLAMINDA KADİYANİLİK ÜZERİNDE HİNDUİZM'İN TESİRLERİ

Cemil KUTLUTÜRK*

GİRİŞ

Mirza Gulam Ahmed el-Kadiyani, 1839 yılında Hindistan'ın Pencab eyaletinin Kadiyan köyünde doğmuştur. Küçük yaştan itibaren Kur'an-ı Kerim, Arapça ve Farsça eğitimi almış, daha sonra mantık ve felsefe üzerine yoğunlaşmıştır. Temel İslam bilimlerinin yanında diğer dinler üzerine de bazı çalışmalar yapmıştır. Gulam Ahmed, gençlik yıllarından itibaren yerel gazetelerde Hindulara ve Hıristiyanlara karşı İslam'ı savunan yazılar kaleme almış, böylece adını duyurmaya başlamıştır. Etrafında belli bir kesim toplamayı başarmış olan Gulam Ahmed, bu yıllarda, vahye benzer sesler işittiğini ileri sürmüştür. Bununla da kalmayıp 1885 yılında kendisinin hicri 14. yüzyılın müceddidi olduğunu ilan etmiştir. Üç yıl sonra 1888'te ise Allah'ın kendisine taraftarlarından biat almasını ve ayrı bir cemaat oluşturmasını emrettiğini öne sürmüştür. Buna müteakip 23 Mart 1889 tarihinde, Kadiyan'da dinî bir hareket kurmuş ve "tevbe etme biatı" adı altında taraftarlarından biat almıştır. Bu yüzden söz konusu dinî hareket başlangıçta "Biat" adı ile anılmıştır. Ortaya çıkışından yaklaşık on yıl sonra ise, 1900'lü yılların başında, "Ahmediyye" adını almıştır. Ahmediyye, Hz. Peygamber'in ismine işaret etmek üzere Gulam Ahmed tarafından kullanılmıştır. Bu hareket; kurucusu Mirza Gulam Ahmed'in adına izafetle "Mirzaiyye", ortaya çıktığı yere nispetle de "Kadiyaniyye" adıyla biline gelmiştir.¹

Gulam Ahmed, yeni bir dinî hareket kurduktan sonra düşüncelerini daha çok kurtarıcı fikri üzerine inşa etmiştir. Nitekim 1891 yılında aldığı vahiy ve ilhamlardan hareketle Allah'ın kendisini, Hıristiyanların ve Müslümanların beklediği Mesih ve Mehdi olarak gönderdiğini bildirmiştir. Bu konudaki

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Ethem Ruhi Fiğlalı, "Kâdiyanîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24 (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 137-139; Zahid Aziz, *A Survey of the Lahore Ahmadiyya Movement: History, Beliefs, Aims and Work* (Wembley: Ahmadiyya Anjuman Lahore Publication, 2008), 38-42; Mevlana Muhammed Ali, *The Ahmadiyya Movement: Tehrik-i Ahmadiyye*, trans. Muhammed Tufail, 2. bsk., (Lahore: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam, 1931), 20-21; Muhammed Usman Ali, "Kadiyani Geleneğinin İki Temel Akımı Olarak Rebva Cemaati ve Lahori Cemaati: Karşılaştırmalı Bir Analiz" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 6-8.

görüşlerini arka arkaya yayımladığı eserlerinde açıklamaya çalışmıştır. Ona göre ahir zamanda gelmesi beklenen Mesih, İsa b. Meryem değil yaratılış bakımından ona benzeyen Muhammed ümmetinden bir kimsedir. Müslümanların beklediği Mesih ile Mehdi aynı kişi olup bu da kendisinden başkası değildir.² Gulam Ahmed, Mehdi ve Mesihlik iddiası ile yetinmemiş, taraftarları tarafından kendisi için kullanılmış olan “nebi” ve “resul” kelimelerine de ses çıkartmamıştır. Bunları tevil etmeye çalışarak kendisinin Allah’ın zilli (gölge) anlamında bir peygamberi olduğunu yani yeni bir şeriat getirmediğini belirtmiştir. Nübüvvetinin ise, Hz. Muhammed’in nübüvvetinin bir yansıması olduğunu öne sürmüştür.³

Gulam Ahmed bu tür fikirleri yüzünden Muhammed Hüseyin el-Batalevî (1840-1920) ve Molvi Sanâullah Amritsârî (1864-1948) gibi dönemin önde gelen İslam bilginleri tarafından tenkit edilmiştir. Özellikle Müslümanlar arasında etkili bir isim olan Amritsârî ile Gulam Ahmed arasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Gulam Ahmed, bu şahsa bir mektup yazmıştır. Bu mektupta, Amritsârî tarafından kendisi için ileri sürülen “yalancı” nitelendirmesinin doğru olması durumunda kendisinin ondan daha önce öleceğini, aksi takdirde müddeinin kendisinden önce elim bir hastalık sonucu öleceğini ilan etmiştir.⁴ Tarihi kayıtlar Gulam Ahmed’in, Amritsârî’den çok daha önce öldüğünü göstermektedir.⁵

Gulam Ahmed’in Mehdi, Mesih ve Nebilik ile ilgili iddiaları, kurmuş olduğu dinî hareketin belli bir süre sonra bölünmesine de yol açmıştır. Nitekim Mirza Gulam Ahmed’in ölümünden (1908) sonra hareketin başına, kendisine ilk biat eden yakın arkadaşı Hekim Nuruddin (1841-1914) geçmiştir. Kadıyanilerin hemen hepsi bu isim üzerinde ittifak etmiştir. Onun döneminde mezhep içinde ciddi bir bölünme yaşanmamıştır. Hekim Nureddin’in ölünce Kadıyanilik çok geçmeden iki ana kola ayrılmıştır. Ana kitleden ayrılan bir grup, günümüzde Pakistan sınırları içinde kalan Lahor’da varlıklarını devam ettirmiştir. Bunlar Muhammed Ali ve Hoca Kemaluddin (1870-1932) gibi şahıslar tarafından yönetilmiştir. “Lahori” grubu olarak bilinen bu kitle, Hz. Muhammed’i son peygamber olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda Mirza Gulam Ahmed’in risalet ve mesihlik iddialarının mecazi olarak algılanması gerektiğini savunmuş ve onu bir müceddid olarak görmüştür. Kadıyan’da kalan kesim ise Mirza Gulam Ahmed’in oğlu Mirza Beşiruddin tarafından yönetilmiştir. “Kadıyan” grubu olarak bilinen bu topluluk, yirminci yüzyılın ortalarına doğru merkezlerini Pakistan’ın Pencap eyaletinde yer alan Rebva şehrine ta-

² Fiğlah, “Kadıyanilik”, 137.

³ Mirza Gulam Ahmed Kadıyani, *Hakikat-ul Vahiy; Ruhani Hazain*, c. 22, 4. bsk., (Rabwah: Zia-ul-Islam Press, 2008), 391; Durmuş Bulgur, “Kadıyanilik”, *Şarkiyat Mecmuası* 2, sy. 13 (208): 14.

⁴ Usman Ali, “Kadıyani Geleneğinin İki Temel Akını”, 28.

⁵ Bulgur, “Kadıyanilik”, 6.

şımıştır. Bu yüzden onlar, “Rebva” grubu olarak da anılmıştır. Bunlar diğer ekolün aksine Mirza Gulam Ahmed’in gerçek bir peygamber olduğunu ileri sürmüşler ve buna inanmayanları tekzip etmişlerdir.⁶ Kadiyanilik içerisinde çeşitli grupların ortaya çıkmasında “Hâtemu’n-Nebiyîn” (Nebilerin sonuncusu) meselesi önemli bir husus olsa da bu süreci tetikleyen başka etmenler de olmuştur.⁷

Gulam Ahmed’in ileri sürdüğü görüşlerin belli bir kesim tarafından kabul görmesinin altında yatan çeşitli sebepler vardır. Bunların başında bölgede yaşayan Müslümanların içinde bulunduğu sosyo-psikolojik durum gelir. Şöyle ki, Hint alt kıtasında Gaznelilerle birlikte on birinci asrın başında kurulmuş olan İslam varlığı on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. 1857 yılında Babür Devletinin yıkılması ile bölgedeki sekiz asırlık İslam hâkimiyeti sona ermiştir.⁸ Siyasi, dirî ve kültürel anlamda güç kaybeden Müslümanlar bir taraftan Hıristiyan ve Hinduların baskısı altında kalmış bir taraftan da kendi aralarındaki mezhep ayrılıklarından dolayı sıkıntılar ve bunalımlar yaşamaya başlamışlardır. Bu genel durum bölgedeki Müslümanlar arasında huzursuzluklara yol açmıştır. Müslümanlar, içinde buldukları bu belirsizlik ve kargaşa ortamına son verecek kutsal ve ruhanî bir kişiliği beklemeye başlamışlardır. Bazı Müslümanlar arasında, vaat edilen Mesih’in kendilerine yardım etmek için geleceği fikri hızla yayılmıştır. Böyle bir atmosferde ortaya çıkan ve dış güçlerin de desteğini arkasına alan Gulam Ahmed, mehdilik fikirlerini belli bir Müslüman kesim arasında yaymayı başarmıştır.

Gulam Ahmed’in mehdilik ve diğer iddialarının yayılmasında kaleme aldığı ve alacağını vaat ettiği eserler de etkili olmuştur. O, mehdilik fikirlerini dillendirmeye başladığı yıllarda elli ciltten oluşacak *Brâhin-i Ahmediyye* (Ahmedîlerin Delilleri) adlı bir eser kaleme alacağını ve bu eserinde İslam dininin yüceliğini anlatıp diğer dinlere reddiyeler yazacağını duyurmuştur. Fakat onun 1879’da başlayıp 1905’te tamamladığı bu eseri sadece beş ciltten oluşmuştur. Bu eserin yanında *Tevezih-i Meram* (Hedeflerin İzahı), *İzale-i Evham* (Vehimlerin Giderilmesi), *Hakikatü'l-Vahiy* ve *Çeşme-i-Ma’rifet* gibi eserleri de Gulam Ahmed’in düşüncelerinin yayılmasında önemli rol oynamıştır.⁹

Gulam Ahmed belli bir plan ve strateji izleyerek hareket etmiş ve içinde yaşadığı toplumsal yapının özelliklerini göz önünde bulundurarak uygun or-

⁶ Muhammad Ali, *The Ahmadiyya Movement: The Split*, (Lahore: Coloured Printing Press, 1918), 7-8.

⁷ Kadiyaniliğin bölünme süreci hakkında geniş bilgi için bkz. Mevlana Ali, *The Split in the Ahmadiyya Movement*, 2. bsk., (Ohio: Ahmadiyya Anjuman Isha’at Islam Lahore, 1994), 1-10.

⁸ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi (I-III)*, c.3 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay, 1987), 140; Sabahuddin Abdurrahman, *Hindustana ke Atita men Musalamana Sasakom ki Dharmika Udarata*, (Ramapura: Ramapura Raza Laibreri, 2008), 217-219.

⁹ Usman Ali, “Kadiyani Geleneğinin İki Temel Akımı”, 24-26.

tam oluştuğunda düşüncelerini izhar etmiştir. Bu tür politikaları, düşüncelerinin geniş kesimlerce tanınmasını sağlayan bir diğer önemli etken olmuştur. Örneğin o, Mesihlik iddialarını dile getirirken bölgede yaşayan Hindulara ait inanç ve geleneklerden yararlanmıştı. Özellikle Hindulardaki kurtarıcı fikrini kendi düşüncesine uygun şekilde yorumlayıp daha fazla taraftar bulma çabası içine girmişti. Kendisini, Krişna avatari ile özdeşleştirmiş olması, bunun en somut göstergesi olmuştur. Bununla o, hem muhatap kitleye bir takım mesajlar vermek istemiş hem de hedeflediği bazı amaçlara ulaşmak istemiştir. Bu çalışmada mehdilik düşüncesi bağlamında Kadıyaniliği belli ölçüde etkilemiş olan Hindu inanç ve kültürüne ait unsurlar ele alınmıştır. Özellikle de Hinduizm'deki kurtarıcı fikrinin Gulam Ahmed'in mehdilik düşüncelerini nasıl şekillendirdiği ve bu tür yerel kültüre ait motiflerin Gulam Ahmed tarafından nasıl anlaşılıp kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Böylece hem Kadıyanilik hareketinin hem de Gulam Ahmed'in düşüncelerinin daha doğru anlaşılmasına katkı sunmak hedeflenmiştir. Çalışmanın kapsam alanı ve konusu bu şekilde belirlendiğinden Kadıyaniliğin teşekkül süreci, temel doktrinleri, branşları ve günümüzdeki yapısı gibi hususlara burada yer verilmemiştir.¹⁰

Hinduizm'deki Kurtarıcı Fikrinin Gulam Ahmed Üzerindeki Tesirleri

Gulam Ahmed'in mehdilik fikirlerinin oluşumunda Hint inanç ve kültürüne ait izler görülür. Bunların başında kurtarıcı fikriyle doğrudan ilgili olan avatar inancı gelir. Nitekim o, 2 Kasım 1904 tarihinde Siyâlkût'ta kendisinin Müslümanlar için Mehdi, Hıristiyanlar için Mesih olduğunu öne sürmüştü, Hindular için de Krişna avatar olduğunu ilan etmiştir. Krişna'nın insanları Tanrı bilgisine ulaştırma amacıyla görüldüğünü, bunun gibi kendisinin de bu görev için geldiğini öne sürmüştür.¹¹ Gulam Ahmed'in Hinduizm'e özgü bu doktrinden ne ölçüde etkilendiğini ve bunu kendi anlayışına uygun olarak nasıl yorumladığını tespit edebilmek için öncelikli olarak söz konusu inancın Hinduizm açısından taşıdığı önemin ortaya konması gerekmektedir.

Sanskrit dilinde avatar terimi tanrıların veya metafizik varlıkların belirli amaçlar için insan veya hayvan formunda yeryüzüne inişlerini ifade eder. Bu terim özellikle tanrı Vişnu ile ilişkilendirilir ve onun aldığı biçimi ya da bedensel formu tanımlar. Kutsal metinlerde avatarların sayısı konusunda farklı bilgiler yer almakla birlikte Hindu dini düşüncesinde on avatar üzerinde durulur. Hinduizm'e göre Tanrı, insanoglunun nasıl yaşaması, dinî öğretiyi nasıl takip etmesi ve yaşadığı olaylar karşısında nasıl tavır alması gerektiğini gös-

¹⁰ Bu ve benzeri meselelerle ilgili Türkçe ve yabancı dilde çok önemli çalışmalar bulunmaktadır. Konuyla ilgili detaylı bilgiler edinmek isteyenler bir kısmını çalışmamızda zikrettiğimiz bu tür eserlere müracaat edebilirler.

¹¹ Kadıyani, *Hakikat-ül Vahiy*, 522.

termek için zaman zaman beden alır. Kutsal metinde yer alan "Ey Arcuna! Doğruluk, adalet, erdem gibi değerlerin azaldığı; adaletsizliğin ve düzensizliğin arttığı dönemlerde ben kendimi açıkça gösteririm. İyiliği tesis edip kötülüğü ortadan kaldırmak üzere zaman zaman bu dünyada doğarım."¹² beyanı bu durumu açıkça ortaya koyar. Avatar formuna bürünen Tanrı, beşerî eylemlerde bulunarak insanlara örnek olur ve hayatın gerçek anlamını açıklar. Avatarların hayat hikâyelerinde, yaşantı ve sözlerinde Hindular için örnek alınması gereken dersler vardır. Hindu kutsal metinlerinde avatarların bu örnekliğini kendilerine rehber edinen kimselerin, aradıkları sorulara yanıt bulacakları ve doğru davranış yetisi ile doğru bakış açısı kazanacakları bildirilir.¹³ Bu yüzden başta Rama ve Krişna olmak üzere avatarlar, Hindular nezdinde rol-model alınması gereken varlıklar olarak görülür.

Hindu dinî düşüncesine göre bugüne kadar dokuz avatar ortaya çıkmış onuncu avatar olan Kalki ise henüz gelmemiştir. İnanca göre tanrı Vişnu kötülüğün arttığı, adaletsizliğin her tarafı sardığı ve dinî yozlaşmanın en üst düzeye ulaştığı ahir zamanda Kalki olarak bedenleşecek ve insanlığı bu felaketten kurtaracaktır. Dolayısıyla Hinduizm'e özgü olan avatar inancının en temel özelliklerinden biri de "kurtarıcı fikri" ile ilişkili olmasıdır. Hindu inancına göre bu kurtarıcı, Kali Dönemi'nin (Kali Yuga) sonunda ortaya çıkacaktır. Bu dönemde cehalet, dünyaya egemen olacak; insanlar Tanrı'dan ve onun öğretilerinden habersiz kalacaklardır. Bireyler dünyevî işlere dalıp bu dünyadaki asıl vazifelerini unutacaklardır. Bunun yanı sıra dinî ve felsefi problemleri tartışacak kadar dahi bilgi düzeyine sahip olamayacaklar ve dinî prensipleri uygulayamayacaklardır. Özellikle adak sunma teknikleri unutulacak, bu konuda ehil kişi yok denecek kadar azalacaktır. Neticede tanrı Vişnu, evrendeki her türlü kötülüğü temizlemek ve insanları içine düştükleri bu sıkıntılı durumdan kurtarmak üzere Kalki avatarı olarak ortaya çıkacaktır.¹⁴

Hindu toplumunun içinde bulunduğu sosyo-kültürel ortam, bedenleşme doktrininin gelişim sürecini ve bu doktrine yüklenen anlamı doğrudan etkilemiştir. Bu yüzden Kalki avatar şeklinde dikkat çeken kurtarıcı fikri, Orta Çağ Hint tarihinde vuku bulan gelişmeler dikkate alınarak okunmalıdır. Örneğin bu dönemde Müslümanların Hint coğrafyasındaki faaliyetleri sonucunda çok sayıda Hindu İslam safına katılmıştır. Pek çoğu da din değiştirmese bile Müslüman Türk idareciler tarafından tesis edilen sosyal düzenden memnun kalmıştır. Hindu kökenli yerel idareciler zamanla Müslüman idaresini tanımış, bunlardan bazıları İslam idaresi altında çeşitli vazifeler almıştır.

¹² *Bhagavadgita*, 4.7-8.

¹³ *Bhagavad Purana*, 10.59.25.

¹⁴ *Bhagavad Purana*, 2.7.38; K. Narayan Prasad Maghad, *Şri Vişnu Aur Unke Avatar*, (Delhi: Vani Prakashan, 2001), 294.

Bu gelişmelere bağlı olarak Hindular, Orta Çağ döneminde gerek idari gerekse dinî ve kültürel sahada asırlardır sürdürdükleri üstünlüklerini kaybetmişlerdir. Neticede kurtarıcı olarak gördükleri Kalki inancına daha çok sarılmışlar ve yitirdikleri değerlere yeniden kavuşmayı onun gelişinde aramışlardır. Bütün bu yaşananlar Hindular arasında bir takım beklentilere yol açmıştır. Bu bağlamda Hindular, kendi içlerinden çıkacak güçlü bir şahsiyetin ezeli ve ebedi hakikat olarak tanımladıkları *sanatana dharmayı* yeniden hâkim kılacağına ve diğer dinî geleneklerin etkisini yok edeceğine inanmışlardır. Böyle bir kurtarıcı beklentisine daha çok bağlanmışlardır.¹⁵ Orta Çağ döneminde gün yüzüne çıkan Hint kökenli pek çok dinî akım, temel görüşlerini bu inanç çerçevesinde şekillendirmiştir. Bunun bir sonucu olarak toplum içinde önemli görülen bir takım şahsiyetler bazı kesimlerce zaman zaman gelmesi beklenen Kalki avatarı olarak kabul edilmiştir.¹⁶ Hinduizm'de avatar doktriniyle doğrudan ilgili olan bu şekildeki beklenen kurtarıcı fikri, Hint alt kıtasında ortaya çıkan ve Hinduizm kökenli olmayan pek çok dinî akımı da etkilemiştir. Bunlardan biri de hiç şüphesiz Kadıyanlık hareketidir. Nitekim Gulam Ahmed öğretisini yayabilmek ve mehdilik iddiasını Hindulara da kabul ettirebilmek adına avatar doktrininden yararlanmış ve kendisini Krişna avatarı ile özdeşleştirmiştir.

Gulam Ahmed'in kendisini Krişna avatarı olarak ilan etmesinin altında yatan bir takım sebepler vardır. Bunlardan biri Krişna avatarın, Gulam Ahmed'in yaşadığı dönemde Hindular nezdinde oldukça popüler bir figür olmasıdır. Gulam Ahmed düşüncelerini daha geniş kesimlere ulaştırabilmek amacıyla çevresel ve kültürel ortamda öne çıkan böyle bir unsurdan yararlanmışır. Bu durumun bir diğer önemli sebebi de Hinduların Krişna avatarı yükledikleri mana ile Gulam Ahmed'in düşünceleri arasında var olan bir takım benzerliklerdir. Şöyle ki, Hindular tarafından sekizinci avatar olarak kabul edilen Krişna, Hint mitolojisi ve teolojisinde çok önemli bir figürdür. Metinlerde yer alan bilgilerden anlaşıldığına göre başlangıçta tarihi bir şahsiyet olan Krişna, göstermiş olduğu bir takım başarı ve güçler sayesinde halk nezdinde popülarite kazanmıştır. Kendisi hakkında oluşturulan çeşitli mitolojik anlatımlar, onun zamanla insanüstü bir varlık olarak görülmesine ve tanrılaştırılmasına yol açmıştır. O, Hindu din adamlarının da etkisiyle Vişnu ile ilişkilendirilerek avatarlar arasına dâhil edilmiştir.¹⁷ Vişnu'nun en mükemmel bedenleşmelerinden biri kabul edilen Krişna, inanca göre kötü kral Kansa'nın zulmüne son vermek ve inançlı kimseleri korumak için yeryüzüne inerek be-

¹⁵ Cemil Kutlutürk, "Hinduizmde Avatarı İnancı", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 201-202.

¹⁶ Ramananda (15 yy.), Caitanya Maharabhu (ö. 1534) ve Tulsidas (ö. 1613) gibi isimler buna örnek olarak verilebilir.

¹⁷ Kutlutürk, Hinduizmde Avatarı İnancı", 141.

den almıştır. Krişna'nın söylemlerini ihtiva eden Bhagavadgita adlı metinde bu durumun gerekçesi; "Bana ulaşan yollar kapandığında ve haddi aşanlar çoğaldığında ben kendimi böyle gösteririm."¹⁸ şeklinde izah edilmiştir. Krişna, sadece vaaz ettiği dinî öğretileri insanlara duyurmakla kalmamış bizzat bunları tatbik ederek kurtuluş yolunu göstermiştir. Bu bağlamda o, sade ve anlaşılır bir üslup kullanmış; Tanrı'ya güvenme, adaletten yana tavır alma, kötülükten uzak durma gibi değerlere vurgu yapmıştır. Kötülükleri yok edip evrendeki düzeni yeniden tesis etmiştir.¹⁹ Hindu inancına göre evrende böyle bir çöküntü vuku bulduğu anda Tanrı yeniden yeryüzüne gelerek benzer icraatlarını gerçekleştirecektir. Gulam Ahmed de Hindu düşüncesinde yer alan bu tür inanışlardan destek olarak ve bunları kendi anlayışına uygun şekilde yorumlayarak avatarlık iddiasında bulunmuştur. Bu bağlamda o, Krişna'dan sonra evrendeki düzenin bozulduğunu ve kötülüklerin arttığını belirtmiştir. Tanrı'nın dünyanın sonunda bu tür kötülükleri yok etmek üzere göndereceğini vaat ettiği kişinin kendisi olduğunu ileri sürmüş, kendi zuhuruyla Tanrı'nın bu vadinin gerçekleştiğini beyan etmiştir.²⁰

Gulam Ahmed, Krişna'nın taşıdığı niteliklerin kendisinde de olduğunu vurgulayarak toplum nezdinde beklenen kurtarıcı olduğu imajını kuvvetlendirmek istemiştir. Bu bağlamda o, Hindu düşüncesine uygun olarak Krişna'nın, *Ruddar* ve *Gopâl* olmak üzere iki temel niteliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Bu niteliklerden ilki, kötü karakterli kimseleri ve kötücül varlıkları cezalandıran manasındadır. Nitekim Krişna ile ilgili anlatılara bakıldığında onun vahşi hayvanları dize getirdiği, şeytanî varlıkları yok ettiği ve evrendeki düzeni bozan kötü kimselerle mücadele ettiği görülür.²¹ İkinci temel özeliği olan *Gopal* ise inekleri koruyan manasında olup Krişna'nın merhamet yönünü temsil eder. Onun erdemli ve ahlaklı kimseleri yücelten, masum ve mazlumları koruyan varlık olduğunu vurgular.²² Krişna avatar ile ilgili Hinduların zihin dünyasında çok önemli bir yer tutan bu algı, Gulam Ahmed tarafından kullanılmıştır. Bu kapsamda o, beklenen Mesih'in bu iki niteliğe haiz olacağını ve bu niteliklerin Tanrı tarafından kendisine verildiğini ileri sürmüştür. Gulam Ahmed bunun bir iddia olmadığını, Tanrı'nın bizzat kendisine bu görevi tevdi ettiğini pek çok kez yinelemiştir.²³ Dolayısıyla Gulam Ahmed'in kendisini Krişna avatar ile özdeşleştirmiş olmasının arkasında bu tür gerekçeler yatmaktadır.

¹⁸ *Bhagavadgita*, 4.7-8.

¹⁹ *Bhagavadgita*, 1.14; 2.54; Kutlutürk, "Hinduizmde Avatara İnancı", 146.

²⁰ Mirza Gulam Ahmed Kadiyani, *Tezkire*, çev. Çaudri Muhammed Zaferullah Han, (Surrey: Islam International Publications, 2009), 487.

²¹ *Harivamşâ*, 1.41.

²² Bhagavad Purana adlı kutsal metinde Krişna'nın; brahminleri, inekleri, nuranî varlıkları, Vedalar'ı ve evrendeki düzeni korumak için ortaya çıktığı belirtilir. *Bhagavad Purana*, 3.5.7.

²³ Kadiyani, *Tezkire*, 486-487.

Gulam Ahmed'in Hint kökenli bu tür inanışları ele alış biçiminin tespit edilmesi, kendisine yönelik ileri sürülen itirazların sağlıklı bir zeminde değerlendirilebilmesi açısından da oldukça önemlidir. Örneğin kimi düşünürler, Hinduların ahir zamanda gelmesini bekledikleri kurtarıcı figürün Kalki ismini taşıdığını belirtmişler ve buradan hareketle kendisini Krişna avatari olarak ilan eden Gulam Ahmed'in Hindu düşüncesiyle örtüşmeyen iddialarda bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Zahiren bakıldığında haklı olarak görülebilecek böyle bir eleştiri, Gulam Ahmed'in söz konusu meseleye bakış açısı dikkatle incelendiğinde belli yönlerden eksik kalmaktadır. Zira yukarıda belirtildiği üzere Gulam Ahmed, ortaya çıkacak şahsın isminden ziyade yapacağı icraatlara ve kimliğine vurgu yapmıştır. Ona göre bu kurtarıcı figür, Tanrı tarafından gönderilecek olup önceki avatarlar ile benzer misyonu taşıyacaktır. Bu bakış açısı, ahir zamanda gelecek olan kurtarıcının ayrı Tanrı'nın bedenleşmesi olacağına ve evrendeki düzenin devamını tesis edecek icraatlar gerçekleştireceğine inanan Hindu düşüncesi ile belli oranda örtüşmektedir. **Bu yüzden kanaatimize göre beklenen kurtarıcı olarak öne çıkan Gulam Ahmed'in kendisini Kalki değil de Krişna avatari şeklinde takdim etmiş olması, yukarıda zikredilen hususlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.**

Gulam Ahmed, gördüğü rüyaları ve geçirdiği vizyonları Müslüman, Hıristiyan ve Hinduların asırlardır bekledikleri kurtarıcı varlığın kendisi olduğu iddiasını güçlendirmek için referans olarak kullanmıştır. Özellikle kendisine geldiğini iddia ettiği "ilahi vahiyleri" ve gördüğünü ileri sürdüğü "salih rüyaları" içeren *Tezkire* adlı eserde bu tür görüşlerini sık sık dile getirmiştir. **Bu hususla ilgili ona ait bir rüya sözü edilen metinde şu şekilde aktarılır:** Gulam Ahmed bir gün rüyasında kendisini bir saray içinde bulur. Karşısında kalabalık bir Hindu grubunun toplandığını görür. İçlerinden biri, "*Krişna Ci*" (Efendimiz Krişna)" nerede diye sorar. Orada bulunanlardan biri Gulam Ahmed'i göstererek "Krişna, bu" şeklinde cevap verir. Başka bir Hindu ise Gulam Ahmed'e hitaben "*Şri Krişna Ci, Ruddar Gopal*" şeklinde seslenir. Bunun üzerine oradakiler Gulam Ahmed'e çeşitli sunular takdim etmeye başlarlar.²⁴

Gulam Ahmed'in geçirdiği bir başka vizyon ise kendi ağzından şöyle anlatılır: "Bir defasında rüyamda Krişna'yı gördüm. Siyah ten rengi, hoş bir burnu ve geniş bir alnu vardı. Ayağa kalktı ve alnunu alnuma, burnunu burnuma değdirdi. O esnada "Aryaların lideri geldi" manasında *Aryûn ke Padişah Âyah* şeklinde bir vahiy işittim."²⁵ Bu anlatı ile Gulam Ahmed, Hindu toplu-

²⁴ Kadiyani, *Tezkire*, 488

²⁵ *al-Hakam*, 12, sy. 17 (1908): 7.

yapısının temelini oluşturan Aryan halkına bir göndermede bulunmuş ve beklemekte oldukları dinî liderlerinin kendisi olduğunu yinelemiştir.

Gulam Ahmed söylem ve yazılarında Hinduların içinde bulunduğu durumla ilgili bilgiler vermiş, bu şekilde bölge halkının dikkatini çekmeye çalışmıştır. Gördüğü rüyalar üzerinden sadece Müslümanlara değil Hindulara yönelik de tasvir ve yorumlar yapmıştır. Örneğin o, kendi anlatısına göre bir gün rüyasında Hamit Ali'yi görür. Hamit Ali, yanına gelerek dışarıda bir Hindu'nun beklediğini ve kendisi için dua etmesini istediğini haber verir. Bunun üzerine Gulam Ahmed aracılık yapan Hamit Ali'ye, kendisine bir hediye ulaşmadan ilgili şahsa dua edemeyeceğini bildirir. Gulam Ahmed'in yanından ayrılarak dışarı çıkan Hamid Ali, bir müddet geçtikten sonra içi para dolu bir bez parçasıyla içeri tekrar girer. Gulam Ahmed, rüyasında bahsi geçen şahsın takındığı tavidan hareket ederek bu hadiseyi çeşitli açılardan yorumlar. Ona göre rüyasındaki bu zat, dünyevi işlerle dalan ve bu yüzden kafası karışık halde bulunan Hinduları tasvir eder. Arayış içinde olan bu şahıs, kafasını meşgul eden sorunlardan ve dünyevi güçlük ve sıkıntılardan bir an önce kurtulmak isteyen kimseleri betimler.²⁶ Gulam Ahmed bu tür rüya yorumları ile Hinduların içinde buldukları sıkıntılı durumdan kurtulmaları için kendisine bağlanmaları gerektiğini dolaylı yoldan beyan eder. Kendisine biat ettikleri takdirde bu tür bunaltıcı ruh halinden kurtulup aradıkları huzura kavuşacakları mesajını verir.

Gulam Ahmed, mehdilik gibi iddialarını delillendirmek ve daha geniş kesimlere ulaştırmak için Hindulara ait geleneksel inançlardan kimi zaman yararlanmıştı. Avatar doktrini başta olmak üzere bu tür inançları olduğu gibi değil kendi düşünce yapısına uygun şekilde ele alıp yorumlamıştır. Örneğin o, Krişna'yı yaşadığı dönemde insanları uyaran ve örnek yaşantısıyla kurtuluş yollarını gösteren bir peygamber olarak görmüştür. Gulam Ahmed'e göre Krişna, vahye muhatap olmuş bir varlıktır. Tanrı kendisine vahyettirmekle onu yüceltmıştır. Fakat takipçileri zamanla Krişna'yı yüceltmişler ve Tanrı'nın bedenleşmiş hali olarak görmeye başlamışlardır.²⁷

Gulam Ahmed, Krişna ile ilgili böyle bir yorumda bulunarak Arya Samac hareketinin temel iddialarına da yanıt vermiştir. Şöyle ki, onun yaşadığı dönem ve muhitte etkili bir dini hareket olan Arya Samac, Veda metinlerinin otoritesine vurgu yapmış ve avatar gibi bazı doktrinleri sonradan uydurulmuş inançlar olarak görmüştür.²⁸ Bu hareketin önemli isimleri, ilahi

²⁶ Kadiyani, *Tezkire*, 1036.

²⁷ Kadiyani, *Tezkire*, 486-487.

²⁸ Swami Dayananda önderliğinde 1875 yılında kurulmuş olan Arya Samac hareketi, Vedalar'ın otoritesine vurgu yapar ve bu harekete mensup kimselerin en önemli vazifesinin Vedalar'ı okuyup anlamaya çalışmak, bu metinlerdeki öğretilerin başkalarına anlatılması hususunda çaba içerisinde olmak şeklinde tarif eder. Geniş bilgi için bkz. Lajpat Rai, *A History of the Arya*

vahyin sadece Hindistan topraklarında vuku bulduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu itibarla Vedalar dışındaki kutsal metinleri insan ürünü olarak değerlendirmişlerdir.²⁹ İlahi vahyin kesilmediğini ileri süren Gulam Ahmed, bu ve benzeri görüşlerinden ötürü Arya Samac ile ciddi mücadelelere girişmiş ve Arya Samac taraftarlarına meydan okumuştur.³⁰ Onları, vahyi sadece Hint topraklarına has kıldıkları için “herkesi kucaklayan bir Tanrı anlayışına sahip olmamakla” itham etmiştir. Hinduların asırlardır avatar inancını sahip olduğunu, avatarların ise vahye muhatap olduklarını belirtmiştir. Buradan hareketle Arya Samac’ın “vahiy kesilmiştir” şeklindeki iddiasının geçersiz olduğunu ileri sürmüştür.³¹ Dolayısıyla Gulam Ahmed, Arya Samac hareketine cevap verirken aslında temel iddiası olan vahyin kesilmediği ve kendisinin de buna muhatap olduğu mesajını temellendirmek istemiştir.

SONUÇ

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Gulam Ahmed’in fikirleri etrafında şekillenmiş olan Kadıyanilik, Hindu inanç ve kültürünün yaygın olduğu coğrafyada ortaya çıkmış dini bir harekettir. Bu yüzden İslami damardan beslenerek ana yapısını tesis etmiş olsa da Kadıyanilik üzerinde Hinduizm’e özgü inanç ve uygulamaların etkisinin olduğu vakiadır. Kadıyanilik hareketinin teşekkül sürecini, temel görüşlerini ve tarihi seyrini ele alan çok önemli çalışmalar bulunmaktadır. Fakat sözü edilen kültürel etkileşimi, Hinduizm ve Kadıyanilik inançları çerçevesinde ele alan çalışmaların az olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu alandaki boşluğu belli oranda doldurabilmek ve Kadıyanilik hareketinin oluşumuna tesir eden dış faktörlerin daha sağlıklı analiz edilebilmesine katkı sunmak amacıyla çalışmamızda Kadıyanilik üzerindeki Hint tesirleri ele alınmıştır. Gulam Ahmed, içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel yapısını göz önünde bulundurmuş ve başta Müslümanlar olmak üzere bölge halkının nabzını tutmuştur. Uygun ortam ve şartlar oluştuğunda dış güçlerin de desteğiyle fikirlerini aşama aşama izhar etmiştir. Kaleme aldığı eserlerinin yanı sıra rüya ve vizyona dayalı anlatıları aracılığıyla bu tür görüş-

Sanaç: An Account of its Aims, Doctrines and Activities, with a Biographical Sketch of the Founder, (Calcutta: Orient Longmans, 1967), 79-86.

²⁹ Gulam Ahmed’in Hindu kutsal metinleri olan Vedalar’a bakış açısı da dikkat çekicidir. O, bu tür metinleri beşer ürünü olarak görmez. Çünkü ona göre insan ürünü olan bir şey milyonların dikkatini asırlardır kendine çekme gücüne sahip olamaz. İçeriği dikkate alındığında Vedalar’ın tek Tanrı inancına dayalı bir sistemi tesis edemediği de vakiadır. Puta, ateşe, güneşe ve sulara tapanlar ve çok tanrılı inanca sahip olanlar, kısacası Hinduizm’in her mezhebi, kendi amentüsünü Vedalar’a dayandırır. Bütün bunlara rağmen, söz konusu metinler beşer üstü bir nitelik taşır. Bkz. Mirza Ghulam Ahmed Kadıyani, *Paigham-i Sulh/Message of Peace*, (Ohio: Ahmadiyya Anjuman Isha’at Islam Lahore 1993), 11-12.

³⁰ Mirza Gulam Ahmed Kadıyani, *Sürme-i Çeşm-i Arya*, (Amritsar: Riaz Hind Press, 1886), 19.

³¹ Kadıyani, *Tezkire*, 487; Kadıyani, *Paigham-i Sulh/Message of Peace*, 7.

lerini yaymaya çalışmıştır. Düşüncelerini daha çok Mehdilik fikri üzerinde bina eden Gulam Ahmed, ortaya koyduğu görüşlerini temellendirmek adına yeri geldiğinde Hindulara ait inanışlardan istifade etmiştir. Bu bağlamda özellikle kurtarıcı fikriyle doğrudan ilgili olan Hinduizm'deki avatar (bedenleşme) doktrininden yararlanmışır. Nitekim Gulam Ahmed, Mehdi ve Mesih olduğunu ilan ettikten sonra Hinduların beklediği Krişna avatari olduğunu ileri sürmüştür. Onun, Hint alt kıtasında daha fazla taraftar kazanabilmek ve düşüncelerini olabildiğince geniş kesimlere duyurabilmek amacıyla böyle bir tavır takındığı ortadadır. Fakat Gulam Ahmed'in bu tür söylemleri ile Hindu düşüncesi mukayese edildiğinde, onun söz konusu doktrini kendi anlayışına uygun olarak ele alıp yorumladığı görülmektedir. Dolayısıyla Gulam Ahmed'in fikirlerini etkileyen Hint kültürüne ait izlerin tespit edilmesi ve bunların Gulam Ahmed tarafından nasıl yorumlandığının ortaya konması, hem Kadıyanilik hareketinin oluşum sürecinin aydınlatılabilmesi hem de bu harekete yönelik ileri sürülen itirazların sağlıklı bir zeminde değerlendirilebilmesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahaman, Sabahauddin. *Hindustana ke Atita menı Musalamana Şasakom ki Dharmika Udarata*, (Ramapura: Ramapura Raza Laibreri, 2008).
- Aziz, Zahid. *A Survey of the Lahore Ahmadiyya Movement: History, Beliefs, Aims and Work* (Wembley: Ahmadiyya Anjuman Lahore Publication, 2008).
- Ali, Mevlana Muhammed. *The Ahmadiyya Movement: Tehrik-i Ahmadiyye*, trans. Muhammed Tufail, 2. baskı, (Lahore: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam, 1931).
- Ali, Mevlana M. *The Split in the Ahmadiyya Movement*, 2. baskı, (Ohio: Ahamdiyya Anjuman Isha'at Islam Lahore, 1994).
- Ali, Muhammad. *The Ahmadiyya Movement: The Split*, (Lahore: Coloured Printing Press, 1918).
- Ali, Muhammed Usman. "Kadıyanilik Geleneğinin İki Temel Akımı Olarak Rebva Cemaati ve Lahori Cemaati: Karşılaştırmalı Bir Analiz" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).
- Bayur, Y. Hikmet. *Hindistan Tarihi (I-III)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay, 1987).
- Bulgur, Durmuş. "Kadıyanilik", *Şarkiyat Mecmuası* 2, sy. 13 (208): 1-38.
- Fırlı, Ethem Ruhi. "Kâdiyânîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 24:137-139.
- Kadıyan, Mirza Gulam Ahmed. *Hakikat-ul Vahiy; Ruhani Hazain*, c. 22, 4. bsk., (Rabwah: Zia-ul-Islam Press, 2008).
- Kadıyan, Mirza Gulam Ahmed. *Paigham-i Sulh, English Translation: Message of Peace*, (Ohio: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam Lahore 1993).
- Kadıyan, Mirza Gulam Ahmed. *Sürme-i Çeşm-i Arya*, (Amritsar: Riaz Hind Press, 1886).
- Kadıyan, Mirza Gulam Ahmed. *Tezkire*, çev. Çaudri Muhammed Zaferullah Han, (Surrey: Islam International Publications, 2009).
- Kutlutürk, Cemil. "Hinduizmde Avatara İnanıcı", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

Maghad, K. Narayan Prasad. *Şri Vişnu Aur Unke Avatar*, (Delhi: Vani Prakaşan, 2001).

Rai, Lajpat. *A History of the Arya Samaj: An Account of its Aims, Doctrines and Activities, with a Biographical Sketch of the Founder*, (Calcutta: Orient Longmans, 1967).